

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI TOPLUM İÇİN BİLGİLENDİRME DİZİSİ (2023/2024-63)

12 HAZİRAN (2024) DÜNYA ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELE GÜNÜ

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kapsamında “Çocuğa uygulanabilecek olan ilgili kanunlara göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insan” -çocuk- olarak değerlendirilmektedir.¹ Her çocuk; sağlıklı, üretken, başarılı, refah seviyesine ulaşılmış bir yetişkinlik dönemi için temel olan hayata sağlıklı başlangıç yapma, eğitim olanaklarına erişme, güvenli koşullarda çocukluk dönemini geçirme hakkına sahiptir.² Dünyada çocuk haklarına yön veren Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi (1924), Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi (1959) ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989) olmak üzere üç temel uluslararası metin bulunmaktadır. Bu uluslararası metinlerde çocukların yaşaması, fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden sağlıklı bir şekilde büyümesi, özgür ve onura yakışır şekilde gelişmesinin sağlanması, ayrımcılığa maruz bırakılmaması gibi temel haklar yer almakta ve çocukların özel olarak korunması ile tüm faaliyetlerde çocukların en yüksek yararının gözetilmesi gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.³

Çocuk işçiliği, temel bir insan hakkı ihlali olup çocukların sağlığı, eğitimi, gelişimi ve iyilik hali için önemli bir tehdit oluşturmaktadır.⁴ Ancak çocuk tarafından yapılan her iş, ortadan kaldırılması hedeflenen çocuk işçiliği olarak sınıflandırılmamakta ve çalışma yaşamının çalışan çocuk üzerinde bazı olumlu etkileri sıralanabilmektedir. Çalışan çocukların kazandıkları beceri ve deneyimlerin, onları olumsuz durumlara başa çıkabilme kapasitesini ve dayanıklılıklarını artırdığı, yetişkin yaşamlarında toplumun üretken bireyleri olmaya hazırladığı, çocuğun gelişimi ile ailenin diğer üyelerinin de iyilik halinin sağlanmasında etkili olduğu ifade edilmektedir.⁵ Belirli ‘çalışma’ biçimlerinin ‘çocuk işçiliği’ olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, çocuğun yaşına, yapılan işin türüne ve bu işte geçirilen süreye, işin gerçekleştirildiği koşullara, her bir ülkenin bu alanda izlediği hedeflere bağlıdır. Dolayısıyla bu durum hem ülkeler arasında hem de ülke içindeki sektörlere göre farklılık gösterebilmektedir.⁶

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ‘çocuk işçiliği’ni; “Çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltken, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren işlerde çalıştırılmaları” olarak tanımlamaktadır. Çocuklar açısından zihinsel, fiziksel, sosyal ve ahlaki yönden tehlikeli ve zararlı işler ile çocukların okula düzenli devam etmelerini engelleyerek, okullarından erken ayrılmalarına yol açarak ya da okula devam ederken uzun süren, ağır işlerde çalıştırılarak eğitim süreçlerine müdahale eden/kesintiye uğratan her durum bu kavram kapsamında değerlendirilmektedir.⁷

¹[İnternet] <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text> Erişim Tarihi: 03.06.2024

²[İnternet] <https://www.un.org/en/global-issues/children> Erişim Tarihi: 03.06.2024

³Kurt, S. L., Sari, K. S., Uyanık, M. N. (2021). “Çocuk Hakları ve Türkiye Uygulaması” Çocuk Politikaları Yayın Serisi Yayın No 2, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Özel Yayını, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

⁴[İnternet] <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-i%C5%9F%C3%A7ili%C4%9Fi-0> Erişim Tarihi: 03.06.2024

⁵[İnternet] <https://www.ilo.org/international-programme-elimination-child-labour-ipeec/what-child-labour> Erişim Tarihi: 03.06.2024

⁶[İnternet] <https://www.ilo.org/tr/regions-and-countries/europe-and-central-asia/ilo-turkiye-ofisi/politika-alanlari/cocuk-isciligi> Erişim Tarihi: 03.06.2024

⁷Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Rehberi, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu,2021.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI TOPLUM İÇİN BİLGİLENDİRME DİZİSİ (2023/2024-63)

Ülkemizde çocukların işgücünde sömürsünün engellenmesi amacıyla uluslararası mevzuata uygun olarak birtakım yasal düzenlemeler bulunmaktadır. **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 41. maddesinde** "Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.", **50. maddesinde** de "Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar." ibaresi yer almaktadır.⁸ **4857 sayılı İş Kanunu'nun 71. maddesi** gereğince çocuk işçiler için asgari yaş sınırı ile çocuk ve genç işçilerin çalışma şekillerinin esaslarını belirlemek, ekonomik istismarlarını önlemek amacıyla çıkarılan **Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'te** çocuk işçi; "14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi", genç işçi; "15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişi" olarak tanımlanmaktadır. Aynı yönetmelikte hafif iş; "Yapısı ve niteliği itibarıyla ve yerine getirilmesi sırasındaki özel koşullara göre; çocukların gelişmelerine veya sağlık ve güvenliklerine zararlı etki ihtimali olmayan, okula devamını, mesleki eğitimini veya yetkili merciler tarafından onaylanmış eğitim programına katılımını ve bu tür faaliyetlerden yararlanmasını engellemeyen işler" olarak ifade edilmektedir. Yönetmeliğin eklerinde çocuk işçilerin çalışmasına izin verilen hafif işler ile genç işçilerin çalışmasına izin verilen işler ve 16 yaşını doldurmuş fakat 18 yaşını bitirmemiş genç işçilerin çalıştırılabileceği işler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.⁹

Çocuk işçiliği, düşük sosyoekonomik düzeye ve sınırlı kaynaklara sahip ülkelerde yaygın görülse de bütün dünya ülkelerini ilgilendiren küresel bir sorundur. Çocuk işçiliği sorunu çok nedenli ve çok boyutlu bir yapıya sahip olup altta yatan nedenler birbiri ile kesişmekte ve yakın ilişki içerisindedir. Başlıca nedenler arasında ilk sırada bireysel ve toplumsal düzeyde yoksulluk yer almaktadır. Ebeveynlerin işsizliği, hane halkı gelirinin yetersiz olması, ücretsiz ve kaliteli eğitime erişememeye bağlı eğitimin ek maliyet olarak görülmesi, ailelerin eğitim konusundaki bilinçsizliği çocukların okullarına devam etmemesine ve sonuçta da çocukların çalışma yaşamına girmesine yol açmaktadır. Kırdan kente göç, geleneksel bakış açısı, sosyal korumanın yokluğu, mevzuat eksiklikleri ve mevcut mevzuatın etkin olarak uygulanmaması, denetim eksikliği, kayıt dışı ekonomiye bağlı çocukların ucuz ve kayıtsız işgücü olarak görülmesi ve işverenler tarafından bu yönde artan talepler, düzensiz göçler, savaş ve çatışmalar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, iklim değişikliği, küresel salgınlar çocukların işgücüne katılımının sayısız nedenleri arasındadır.^{10 11}

ILO ve UNICEF tahminlerine göre küresel düzeyde 63 milyonu kız, 97 milyonu erkek çocuğu olmak üzere 160 milyon çocuk işçi çalışmaktadır. Bu da küresel ölçekte her 10 çocuktan 1'inin çocuk işçi olduğuna karşılık gelmektedir. Mevcut çocuk işçilerin yaklaşık yarısı (79 milyon) sağlıklarını ve gelişimlerini etkileyen tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Dünya ülkeleri arasında eşitsizlikler bulunmakta olup çocuk işçinin en çok olduğu bölgeler sırasıyla Afrika (92 milyon), Asya-Pasifik (49 milyon), Amerika (8,3 milyon), Avrupa ve Orta Asya (8,3 milyon)'dır. Küresel düzeyde çocuk işçiliğinin sektörlere göre dağılımına bakıldığında en büyük payın tarım sektöründe olduğu (çocuk işçilerin %70'i- 112 milyon), bunu sırasıyla hizmet sektörü (31,4 milyon) ve endüstri sektörünün (16,5 milyon) izlediği görülmektedir. Çocuk

⁸[Internet] <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 04.06.2024

⁹[Internet] <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5457&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 04.06.2024

¹⁰Kaur, N., & Byard, R. W. (2021). Prevalence and potential consequences of child labour in India and the possible impact of COVID-19 - a contemporary overview. *Medicine, science, and the law*, 61(3), 208-214.

¹¹Subrahmanian R. (2023). Eliminating child labour: what needs to be done?. *BMJ paediatrics open*, 7(1).

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI TOPLUM İÇİN BİLGİLENDİRME DİZİSİ (2023/2024-63)

işçilerin büyük çoğunluğunu oluşturan 5-11 yaş arası çocuklar aynı zamanda tehlikeli işlerde çalışanların da büyük kısmını oluşturmaktadır. 2020 yılında 5-11 yaş çocuk işçi sayısı 2016 yılına kıyasla 16,8 milyon artış göstermiştir. Kırsal alanlarda çocuk işçiliğinin görülme sıklığı (122,7 milyon), kentsel alanlara (37,3 milyon) kıyasla yaklaşık üç kat fazladır.¹² Ülkemizde TÜİK verilerine göre %70,6'sı erkek, %29,4'ü kız çocuğu olmak üzere en az 720.000 çocuğun (çocuk nüfusunun %4,4'ü) çalıştığı bilinmektedir. Çalışan çocukların yaklaşık yarısı (%45,5) hizmet, %30,8'i tarım, %23,7'si endüstri/sanayi sektörü olmak üzere özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerdedirler. Hanehalkı İşgücü Araştırması 2023 yılı sonuçlarına göre 15-17 yaş grubundaki çocukların işgücüne katılma sıklığı %22,1 iken işgücüne katılma sıklığı cinsiyete göre incelendiğinde, bu sıklık erkek çocuklarda %32,2 ve kız çocuklarda %11,5'tir.¹³

İncinebilir gruplardan biri olan çocukların, çalışma yaşamına dahil olmasıyla incinebilirlikleri artmaktadır. Çocuk işçiler çalışma yaşamında karşılaştığı birçok fiziksel, kimyasal, biyolojik faktörlere karşı daha savunmasız olmaları nedeniyle bedensel, ruhsal ve sosyal sağlıkları olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu olumsuz etkilenmelere bağlı sağlık sonuçları erken dönemde ortaya çıkabileceği gibi uzun vadede de yansımaları olabilmektedir. Çocuk işçilerde kötü beslenmeye bağlı olarak anemi, zayıflık ve bodurluk görülebilmektedir. Çalışan çocuklarda iş kazalarına bağlı düşmeler, burkulmalar, kırıklar, yanıklar, kesikler ve kas-iskelet sistemine ilişkin ağrıların görülme sıklığı fazladır. Çalışan çocuklar uygun olmayan fiziki koşullar nedeniyle zararlı kimyasal ve toksinlere maruz kalmakta, buna bağlı tiroid fonksiyonlarında bozulma, hafıza ve işitme sorunları, bağışıklık sisteminde bozulmalar yaşamaktadır. Eğitimden ve akran gibi sosyal ağlardan yoksunluk, ruhsal ve entellektüel gelişimini de olumsuz etkilemektedir.^{14 15}

Çocuk işçiliği, bireysel olarak hem çocukların hem de içinde yaşadıkları toplumun kalkınması ve ekonomik gelişmesinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çocuk işçiliği ile mücadelede çok boyutlu, birçok disiplinle ortak hareket edilen ve çocuğu sosyal çevresiyle birlikte değerlendirilen bir anlayışın benimsendiği 'Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı (2017-2023)' oluşturulmuş, programda yer alan tüm politika ve tedbirlerden hiçbir ayırım gözetilmeksizin tüm çocukların yararlanması hedeflenmiştir. Programda ülkemizde çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri; "sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma, tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma" olarak belirlenmiştir. Ülkemiz, mevcut programın öncelikleri doğrultusunda 2021-2025 yıllarını kapsayacak şekilde Çocuk İşçiliği ile Mücadele konusunda ILO ile iş birliğini sürdürmektedir. Bu çerçevede Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı'na (2017-2023) göre çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri olan, çevre, eğitim ve sağlık sorunları ile bağlantılı olarak çalışma ve yaşam koşulları açısından en dezavantajlı gruplardan birini oluşturan mevsimlik tarımda çalışan çocuklar üzerine odaklanılmaktadır.^{16 17}

¹²International Labour Office and United Nations Children's Fund, Child Labour: Global estimates 2020, trends and the road forward, ILO and UNICEF, New York, 2021.

¹³[Internet] <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Statistics-on-Child-2023-53679> Erişim Tarihi: 05.06.2024

¹⁴Batomen Kuimi, B. L., Oppong-Nkrumah, O., Kaufman, J., Nazif-Munoz, J. I., & Nandi, A. (2018). Child labour and health: a systematic review. International journal of public health, 63(5), 663–672.

¹⁵The Lancet (2023). Childhood as a commodity: ending child labour. *Lancet (London, England)*, 401(10390), 1745.

¹⁶Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Yayın No:63, 2017, Ankara.

¹⁷[Internet] https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@ilo-ankara/documents/publication/wcms_774757.pdf Erişim Tarihi: 05.06.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI TOPLUM İÇİN BİLGİLENDİRME DİZİSİ (2023/2024-63)

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), küresel çapta çocuk işçiliğinin boyutuna dikkat çekmek, çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik gerekli eylem ve çabalara vurgu yapmak amacıyla 2002 yılında Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü'nü başlatmıştır. Her yıl 12 Haziran'da çocuk işçilerin durumunu ve mevcut durumun önlenmesi/iyileştirilmesine yönelik neler yapılması gerektiği konusunda hükümetleri, işverenleri, işçi örgütlerini, sivil toplum kuruluşlarını ve dünyanın dört bir yanından milyonlarca insanı bir araya getirmektedir.¹⁸ **12 Haziran Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü** kapsamında 2024 yılı teması **“Taahhütlerimizi Yerine Getirelim: Çocuk İşçiliğine Son!”** olarak belirlenmiştir.¹⁹ Aynı zamanda bu yılki tema kapsamında ILO'nun temel haklara ilişkin sekiz temel sözleşmesinden biri olan ve 1999 yılında kabul edilen 182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi'nin 25. yıldönümü kutlanmaktadır.²⁰

Tüm Birleşmiş Milletler Üye Devletleri tarafından 2015 yılında kabul edilen, 2030 yılına kadar erişilmesi hedeflenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'ndan biri **'İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme'**dir. Bu ana amaç kapsamında birçok alt amaç tanımlanmış olup, bu alt amaçlardan biri de *'çocuk işçiliğinin en kötü türlerinin yasaklanmasını ve ortadan kaldırılmasını güvence altına almak için acil ve etkili önlemler alınması ve 2025'e kadar çocuk işçiliğinin her türünün sona erdirilmesi'*dir (Amaç 8.7).²¹

Birleşmiş Milletler, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (Amaç 8.7) doğrultusunda 2025 yılına kadar çocuk işçiliğinin her türünün sona erdirilmesi taahhüdünün yerine getirilmesi, buna yönelik eylemlerin hızlandırılması amacıyla 12 Haziran 2024 Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü'nde aşağıdaki çağrılar yapmaktadır:²²

- ✓ En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi'ni (182 No'lu ILO Sözleşmesi) etkin biçimde uygulamak,
- ✓ Temel nedenler belirlenerek bunların çözümüne ilişkin ulusal politikaların benimsenmesi aracılığıyla çocuk işçiliğinin her türünü sona erdirmeye yönelik ulusal, bölgesel ve uluslararası eylemi yeniden canlandırmak,
- ✓ Tüm çocuklar için yasal koruma sağlayan, 2020 yılında evrensel olarak onaylanan 182 No'lu ILO Sözleşmesi ile birlikte yine çocukların istihdam ve çalışmaya kabulünde asgari yaşın yükseltilmesini sağlayan 138 No'lu ILO Sözleşmesi'ni (İstihdama Kabulde Asgari Yaş Sözleşmesi) evrensel olarak onaylamak ve etkili bir biçimde uygulamak.

**« Çocuk işçiliğinin
ortadan kaldırılmasını
gerçeğe dönüştürmenin
şimdi tam zamanı! »**

¹⁸[Internet] <https://www.un.org/en/observances/world-day-against-child-labour/background> Erişim Tarihi: 06.06.2024

¹⁹[Internet] <https://www.ilo.org/topics/child-labour/campaign-and-advocacy-child-labour/world-day-against-child-labour> Erişim Tarihi: 06.06.2024

²⁰[Internet] <https://www.ilo.org/tr/resource/182-nolu-en-kotu-bicimlerdeki-cocuk-isciliginin-yasaklanmasi-ve-ortadan> Erişim Tarihi: 07.06.2024

²¹[Internet] <https://sdgs.un.org/goals/goal8> Erişim Tarihi: 07.06.2024

²²[Internet] <https://www.un.org/en/observances/world-day-against-child-labour> Erişim Tarihi: 07.06.2024